

**Exercitatio Historico-Theologica De Religionis Evangelicae In Avgvstana Confessione, Dvobvs Abhinc
Secvlis Imperatori Carolo Vto Exhibita, Solstitio**

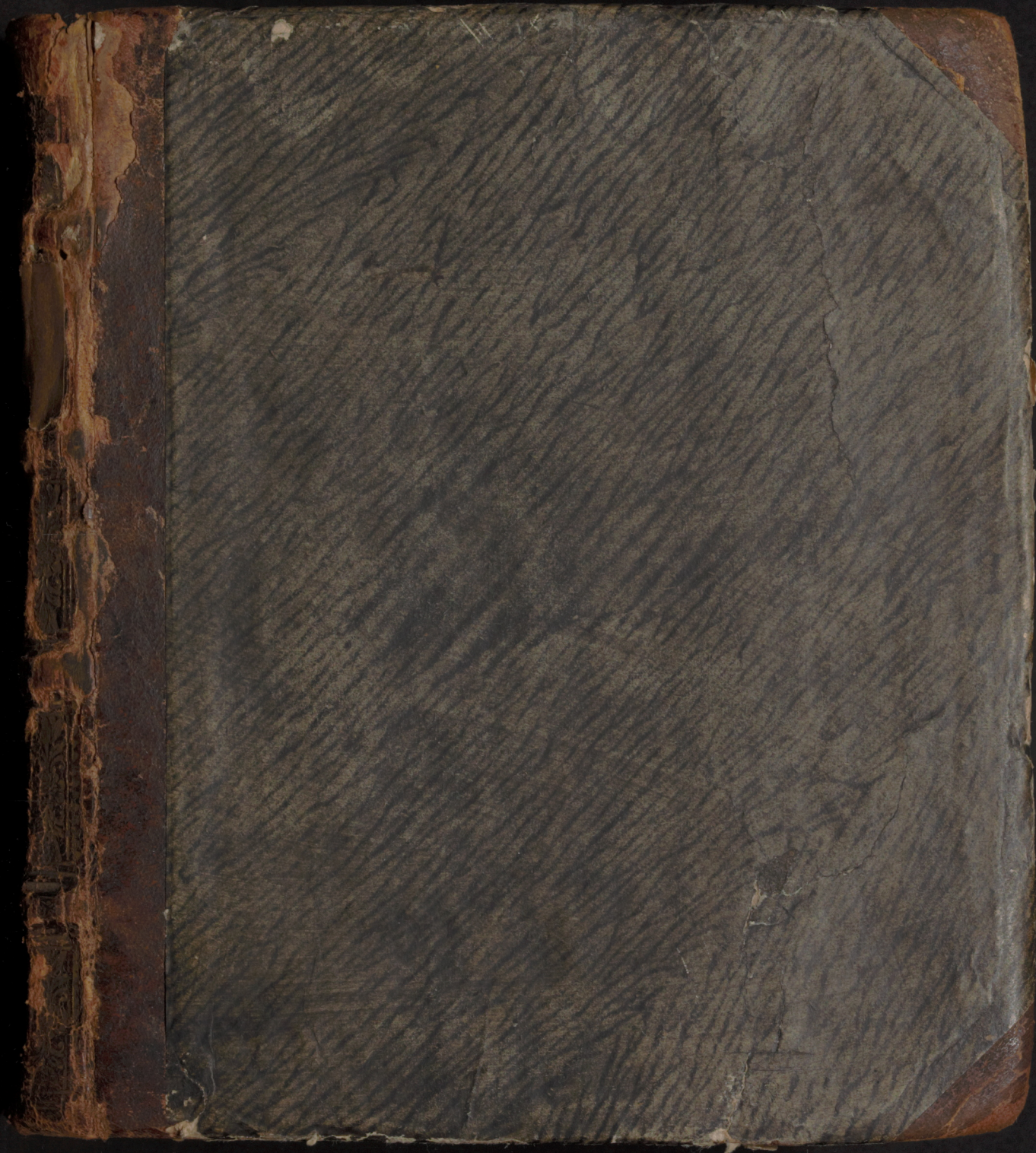
Sectio II, Capvt I : De Occasione Et Fatis Avgvstanae Confessionis

Kiliae: Litteris Vidvae Nicolai Lüderi, [1731?]

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn861921909>

Band (Druck) Freier Zugang

88

— Hydrog. S. 477 notations
36.

Fa - 1092 (88)

SECTIO II.

CAPVT I.

DE

OCCASIONE ET FATIS AV-
GVSTANAE CONFSSIONIS.

Σύνοψις.

CAussae concinnandorum
fidei articulorum impel-
lentes, §. I.

Confessionum, quae se Wal-
denses, & Bohemi suis ad-
uersariis purgabant, enco-
mia, §. II.

Eorum exemplo Protestantes,
suam adornauisse colligun-
tur, ibid.

Praeuia, publicandorum arti-
culorum fidei, inter Pro-
testantes deliberatio, §. III.

Confessionis exhibitae aucto-
res, tempus, & solemnitas
eius in pacem religiosam re-
ceptio. ibid.

Variatae & inuariatae Confes-
sionis discrimen, §. IV.

Aduersarii A. C. veteres, ma-

xime vero hodierni nota-
tur, §. V.

Variationum, quas BOSSVE-
TVS eidem adfingit, depulsio,
§. VI.

A. Confessionis, in linguam
Graecam translatae, ad Pa-
triarcham E. P. missio, & re-
sponsa eius, ad Tubingenses
rescripta §. VII, VIII.

Doctrinae purioris, quam
Patriarcha cum primis in
dubium vocauit, declaratio,
§. IX.

Eiusdem, de A. C. moribus Tubin-
gensibus, dubia, §. X.

Controuersiarum de fide iustifi-
cante status, §. XI, XII.

Theologorum ecclesiae Refor-
matae de A. C. iudicia, §. XIII.

§. I.

Ad solemnem doctrinae suae confessionem exhiben-
dam variae causae impulerunt status euangeli-
cos. Quarum praecipuae erant, vt mandato sa-
cratissimi imperatoris obsequerentur, & calumnias
aduersariorum, temere conflatas, resellerent. Namque
illico

illico sub initium susceptae emendationis magno numero prodibant ex castris romanensium, qui LVTHERI doctrinam acriter impugnarent: erutis ex eius scriptis, quaecumque odiosa, & in pessimam accepta partem videri possent. Hicque veritatis euangelicae professi hostes, quum re & argumentis agere locus non videretur, vt progressum reformationis impedirent magis; sparserunt vndique terrarum atrocissimas calumnias aduersus Lutheranos. Et plurimi profecto tum, vt erant talpis adhuc caeciores, quiduis sibi a sacrificulis persuaderi, proque thesauris carbones obtundi patiebantur. Vsuque comprobatum est illud, quod HIERONYMUS in epist. ad Nepotianum Presbyterum, nihil tam facile esse, inquit, quam vilem plebeculam & indoctam concionem linguae volubilitate decipere, quidquid non intelligit, plus miratur. quare & Lutherus ipse queritur Tom. V. Jenens. pag. 28. f. a. persuasos esse Hispanos, Lutheranos in DEum & sacrosanctam Trinitatem non credere: Christum mundi Saluatorem & Mariam virginem nibili facere: ita ve non dubitent, si hominem Lutheranum occidant, maiorem se cultum Deo praestare; quam si Turcam e medio collant. Ac rursus: fuisse Wittenbergae doctorem quendam ex Galliis missum, qui palam indicaret, regem suum persuasum esse, nullam apud Lutheranos esse ecclesiam, nullum magistratum, nullum coniugium: sed promiscue omnes pecudum more viuere pro arbitrio, in praesentia articulo-*rum Smalcaldicorum*. Fueruntque interea viri principes, qui sibi omnino consultum ducerent, vt doctrinam Lutheri, non secus quam haeresin longae exiciabilem, igni atque ferro exterminarent. Ipse imperator augustissimus non meliora doctus damnauit, LVTHERVVM atque imperio proscripsit, vt auctorem schismatis; vt manifestum ac pertinacem haereticum, qui in alios etiam omnes, qui quocumque modo fauerent, aut operam ei suam commodarent, aequae condemnauit, neque aliud postea anno 1529. Spiraе, in conuentu, Turcicorum motuum & religionis causa conuocato, egit, quam vt doctrinam Lutheri penitus extirparet. In eo enim, inter reliqua, sub poena proscriptionis iubebat: *Missam retineri; in religione nihil deinceps innouari, alia dogmata, de quibus forte disputari possit, non attingi, usque ad Conci-*

*dium &c. *)* pag. 131. Cui decreto, quum status euangelici solemnem opponerent protestationem: Protestantium nomen iis haesit. Sed haec prosequi vberius huius loci non est. Interim res tempusque requirebant, vt fautores Lutheri sibi bene prospicerent, ac illa singula, quorum ab aduersa parte accusabantur, solide diluerent. Quod quidem commodius fieri non poterat, quam vt confessione edita, augustissimo imperatori innocentiam suam probarent. Ideoque contenderunt status euangelici in *praefat. A. C. ad Carol. V.* vt etiam conuentu in Caussa religionis, partium opiniones, ac sententiae inter sese, in charitate, lenitate, & mansuetudine mutua audirentur coram, intelligerentur, & ponderarentur simul.

§. II.

Habebant autem pii Confessores, quorum exemplum imitarentur. Nam, ne nimis longe in superiora regrediamur tempora: Valdensium Albingensiumque, ac Bohemorum, confessiones iam ante susceptam in Germania ecclesiae emendationem lucem publicam adspexerant. Illarum quidem exhibetur lugubris narratio de excidio Valdensium Albingensium apud Cl. Virum, IOACH. CAMERARIUM l. c. pag. 365. seqq. Fratres vero Bohemi, vti dicebantur, Confessionem suam aliquoties edere necessum habuerunt. Ac primum quidem omnium, capitibus certis comprehensam exhibuerant cuidam M. IOANNI ROKYZANO, & paulo post REGI GEORGIO, statim inter initia sua, cum admodum adhuc essent tenera, quam iterum aliae atque aliae luculentius scriptae exceperunt. Etenim regi LADISLAO secundo, rebus ita flagitantibus, duplicem obtulerant doctrinae suae Confessionem; vnam sedulo breuiorem, anno 1504. & alteram copiosiore, anno tertio post: quae litteris expressae leguntur lingua latina aequae ac Bohemica. Quin & regi LVDOVICO LADISLAI filio breuem, anno 1524. exhibuerunt Confessionem.

*) Obseruauit haec LVCAS OSIANDER, hist. ecclesiasticae Centuria XVI. Cap. IX. & IO. SLEIDANVS, in *Commentario de statu imperii sub CAROLO V.* ad annum, 1521.

fessionem. Neque silentio praetereundum est, eos specimen doctrinae suae sermone Germanico, anno 1522. in gratiam illustrissimi & optimi principis GEORGII, Marchionis Brandenburgensis, edidisse, quod Confessionis instar haberet; vel ideo memorandum, quod ipse beatus LUTHERUS eius alteram editionem anno proxime sequenti, nimirum M. D. XXXIII. Wittembergae excusam, praefatione instruxerit & albo, quod aiunt, notarit calculo, grauiter lectores obtestans, *se cum esset papista, vere & ex animo istos Picardos Fratres odisse, magno zelo Dei & religionis, nullius omnino lucri aut gloriae studio. Nunc autem sibi non ita inuisos, ut antea erant in papistate sua. Offendisse enim in eis illud vnum & magnum miraculum, in ecclesia Papae pene inauditum: scilicet quod omissis hominum doctrinis quantum poterant, meditentur in lege Domini die ac nocte, esseque eos in scripturis peritos & paratos, cum in Papatu ipsi magistri prorsus negligenter scripturas, quarum titulo iactabantur, nonnulli vero ex ipsis ne vidissent quidem Biblia sacra vquam.* Neque vero existimandum est, pios Confessores nostros tunc primum, indictis comitiis Augusto-Vindelicanis, de adornanda confessione fuisse sollicitos. Namque biennio ante, nimirum anno, M. D. XXIIIX. quum GEORGIUS MARCHIO BRANDEBURGENSIS, cuius paullo ante mentionem fecimus, reformationem in suo territorio fuscipiendam, religionemque euangelicam introducendam sibi proponeret, conuentus quidam in oppido *Suobach*, paucis ab vrbe Norimberga milliariibus, in quo cum senatu Norimbergensi ipse illustrissimus MARCHIO de certo modo procedendi transegit, habebatur. In eoque conuentu *Suobacensi*; theologi Brandenburgici & Norimbergici iam tum XVII. articulos doctrinae euangelicae vnanimi consensu, consignarant, quos Marchio Brandenburgicus postea ad Electorem Saxoniae, ad Landgrauium Hasliae, transmisit, theologis Vitembergenfibus atque Marpurgensibus ad expendendum tradendos. Vtrum vero ab his articulis, quos vocant, *Suobacensibus*, an, quod alii malunt, *Torgensibus* potius, primum Augustanae Confessionis fun-

fundamentum repetendum sit? disceptarunt viri doctissimi *). Nobis id solum relictum esse putamus, qua occasione condita, & quo pacto ea Carolo V. imperatori Augustae Vindelicorum, vnde & nomen sortita est, oblata sit, breuiter perlustremus.

§. III.

Igitur sub initium anni XXX. supra millesimum quingentesimum, quia Caesar imperii comitia primo vere putabatur indicturus, placuit statibus euangelicis in conuentu Norimbergenſi, serio deliberandum esse, quid in iis proponere deberent. Caesar interea, qui Bononiam, accipiendae a Pontifice, *Clemente VII*, inaugurationis gratia profectus fuerat, Januarii die XXI. dimissis in Germaniam litteris, conuentum indicit omnium ordinum Augustae, ad diem VIII. Aprilis, iterum religionis potissimum, & Turcici belli causa. Augustam tamen primus omnium venit Elector Saxoniae, cum IOANNE FRIDERICO, filios in reliquo comitatu habens & PHILIPPUM MELANCHTONEM, JOANNEM ISLEBIUM Agricola, IVSTVM IONAM & GEORGIVM SPALATIIVM **). Antequam vero Elector Augustam proficisceretur, iubente ipso, fuerat Torgae, a LVTHERO, PHILIPPO, POMERANO & IVSTO IONA, deliberatio instituta: quamam methodo doctrinae coelestis capita, Caesari in Comitibus proxime exhibenda, comprehendi possent. Igitur Luthero fuit iniunctum, vt articulos, re-

E 2 bus

*) Confer. IOANNIS IACOBI LAYRITII disputationes duas, de articulis Suobacensibus A. C. fundamento. Maxime autem, memorabile est, quod iam in conuentu Smalcaldensi, decretum fuerit, vt, qui XVII. articulos Suobacenses probarent, ad diem VI. Januarii, a. M. D. XXX. Norimbergam venirent, ac in foederis societatem reciperentur; reliqui vero, quos inter praecipuae ciuitates Argentoratensis & Vlmensis erant, excluderentur. Verba decreti illius, ex tabulario Vinaricnsi petita, in LAYRITII disputat. II. ad §. III. pag. 7. seq. reperias.

**) Vti quidem SLEIDANVS l. c. pag. m. 182. SELNECCERVS in recitationibus, pag. 218. item in oratione de Luthero, & A. C. pag. 37. & LVTHERVS Tom. V. Germ. Jenens, pag. 14. 15. 16. PAPPVS in Commentar. in A. C. pag. 3. 4. seqq.

bus ita flagitantibus, consignaret, Delineauit itaque Articulos XVII.

Atque istos Lutheri articulos Philippus in adoranda Confessione Augustana, sibi praecipue exprimendos proposuit: prouti ipse Elector, datis ad Lutherum litteris, & Confessione ad eum missa, fatetur. Iubetque, uti, priusquam haec Caesari offerretur, suum de ea iudicium exponat. Interim Augustam Caesar venit idibus Junii sub vesperam, diequae altero qui sacer & corporis Christi memoriae erat dicatus, a sacris ventum est in curiam, ubi Fridericus Palatinus nonnulla praefatus, moram Caesaris excusat, & simul causam indicti conuentus repetit, ac deinde recitata fuit oratio prolixa, de scripto, sicut fieri consuevit. Junii die vicesimo quarto Saxoniae Princeps JOANNES Elector, GEORGIUS BRANDEBURGICVS, ERNESTVS & FRANCISCVS Lunenburgenses, PHILIPPVS Landgravius Hassiae, Caesarem orant, vt suae doctrinae confessionem, scripto comprehensam, audiat. Quum vero iuberet imperator scriptam tantum exhiberi, itaque illi, quoniam ea res ad ipsorum existimationem, ad fortunàs, ad sanguinem atque vitam, & animae salutem pertineret, et, quia secus ei forte delatum esset, quam res haberet, instant, & audiri postulant. Caesar, vt postridie domum suam veniant, iubet; sed scriptum sibi iam tradi petit: illi denuo, quam possunt, vehementissime vrgent, & obsecrant: neque putasse dicunt, hoc sibi denegatum iri, quum alios multo se humiliores, in rebus etiam leuioribus, audiat. Cum autem ille de proposito nihil mutaret; petunt, vt scriptum sibi relinquat, dum recitetur. Eo promisso, veniunt altera die, nimirum Junii XXV. ibidemque in Conspectu CAESARIS, FERDINANDI I. regis Hungariae & Bohemiae, *Alberti Electoris Moguntinensis, Hermanni Electoris Coloniaensis, Electorum Treuirensis & Palatini Legatorum, Joannis, Electoris Saxoniae, Joachimi Electoris Brandeburgici*, multorum denique Principum aliorum, ac statuum

rum,*) per *Christianum Baierum* J. V. D. Confiliarium atque Vice-Cancellarium Saxonicum, Confessionem suam Germanice, auscultante ad duas horas Caesare recitant. Cumque ita plane, & diserte scripta Confessio fidei esset recitata, ac de singulis fidei articulis, rationes essent redditae explicataeque: subita & mirabilis multorum animorum conuersio subsequuta est, caeperuntque non pauci de doctrina aequius iudicare; quidam quoque cum suis doctoribus, quod longe alia de *Luthero* narassent, quam in Confessione illa haberetur, exostulare. Quippe ipsius imperatoris animus, in sese certe optimus, at furis episcopalibus antehac atrociter inflammatus, ita caepit mitescere, vt Caesare ipso, nihil mitius vniuersam aulam habere, *Philippus* quondam ex Comitibus ad *Lutherum* scripserit. Perlectae Confessionis postmodum duo exempla, latinae vnum, alterum Germanice scriptum, dum *GREGORIUS PONTANVS*, Cancellarius Saxoniae, exhibiturus esset Caesaris secretario, *Alexandro Schweiss*, vt traderetur electori *Moguntino* imperii Cancellario: ipse *Carolus V.* imp. manu sua adprehendit, Latinumque ad se recepit, per *FRIDERICVM PALATINVM* respondens: *Se de toto negotio suscepturum esse cogitationem, & deliberationem diligentem atque accuratam.* Biduo post Confessionem tradit Caesar reliquis principibus, vt cognoscant: atque hi iterum suis theologis, in quibus facile erant primi, *IOHANNES FABER*, & *ECCIUS*, ad ferendum iudicium, ab ipso imperatore designati, vt confutationem A. C. in se susciperent. sed hi quia *Patrum duntaxat & conciliorum locis agebant*; in procliuu fuit protestantibus respondere, se, siquidem de religionis agatur con-

E. 3. cilia-

*) Teste *Coelestino*, Tom. II, pag. 189. & *Chytraco*, *hisp. A. C. German.* pag. 116. ex recentioribus *A. C. Historiam* peculiari dissert. vir post fata etiam celeberrimus, *GOTTLIEB WERNSDORFFIVS*, vindicauit; interim in hoc genere scriptorum, praec reliquis commendari solet, duum virorum *IOANNIS SCHMIDII*, & *IO. GEORG. DORSCHER* memoria *Augustanae Confessionis* recusa *Eiphiae*, 1703. & 1708. 4.

ciliatione, facturos esse, quidquid omnino salua conscientia possint; quin immo, si quis ipsorum doctrinae error scripturae testimonio commonstretur, non repugnaturus. (Sleid. Lib. VII. p. 188 interim imperatoris sollicitationes atque minae eo potissimum spectabant omnes, uti post exhibitam confessionem, ad suas partes transfirent, qui Lutheri profiterentur doctrinam: atque obiciebat, quod, cum essent numero pauci res nouas introducerent contra vetustum & sacro sanctum totius ecclesiae morem, aut singulare aliquod doctrinae genus usurparent, a pontificis, a suo, a Ferdinandi regis, ab omnium imperii principum & ordinum, a totius orbis regum atque maiorum instituto alienum; aequum esse, ut minor pars adcommoedet sese maiori; expenderent penitus, quantula essent ipsi portio, si cum pontifice maximo, si secum, si cum reliquo principum coetu componantur. Nec enim vlli suo labori vel molestiae se velle parcere, quo tandem ad concordiam aditus fiat: quod si autem recusent actionem, nec a proposito recedant, tum sibi faciendum esse, quemadmodum ecclesiae protectorem deceat. (Sleid. p. 192. At vero dum nec his quidquam moueri videret protestantes, deliberandi ipsis spatium concedit ad XV. vsque diem Aprilis, anni proxime sequentis; illa tamen cum conditione, ut pacem per imperium colant omnes, ne Saxo sociique eiusmodi quid interea, de religione, suis in ditonibus procudi patiantur, ne quid etiam innouent, ne quem ad suam religionem pelliciant aut cogant, & quae id genus alia plura. Ista tamen vel ideo commemoranda erant, ut singularem Dei providentiam, in hoc tam arduo opere reformationis, & confirmanda religione euangelica, contra reclamantium insultus admiremur, agnoscamus & deueneremur.

§. IV.

Ad fata A. C. quod attinet, primum quidem eius in varias Linguas translationes, dein editiones praecipuae, & variationes commemorandae sunt. Namque statim iisdem Comitibus, ipsius imperatoris iussu per ALPHON-
SVM

SVM CANCELLARIVM Hispanicum & ALEXAN-
 DRVM SCHWEISS translata fuit in Hispanicam & Itali-
 cam linguam; atque Italica versio per CAMPEGIVM, le-
 gatum, ipsi Pontifici missa. Nec minus Gallici, Portu-
 gallenses, Britannici, aliorumque regum & principum
 Legati, eandem in suae gentis idioma transferre, & cum
 Dominis suis communicare intermiserunt. Qua ratio-
 ne Confessio, Latine, Germanice, Italice, Hispanice, Gal-
 lice, Anglice, ac Belgice, per totam europam vno eo-
 demque tempore diuulgabatur. Ac licet diligenter ca-
 uere voluerit imperator, ne quid Confessionis huius typis
 produceretur, tamen excusa est latine a quopiam avaro
 typographo, & adeo quidem negligenter, vt multis in
 locis industria deprauata esse videretur, prouti queruntur
 editores in praefatione illius, quae postea inter latinas
 editiones habita fuit pro genuina (illa autem prodiit anno
 1531. Vittembergae, per Georgium Rhau in 4to.) quippe
 quae cum exemplo isto, quod in archiuo electorali Dres-
 densi adseruatur, quam maxime consentit, atque eidem
 etiam anno 1561. Protestantes in conuentu Numburgensi
 iterum subscripserunt. Etiam si enim cum germanica, ad
 authenticum exemplum Moguntinum expressa, quoad
 singula verba non congruat, cum versio latina sit paullo
 liberior: in rebus ipsis tamen nulla inter hasce editiones
 est discrepantia. Vid. *Haupt-Vertheidigung des Evangelischen
 Aug-Appfels*, pag. 457. seqq. Neque adeo magni momen-
 ti ea erant, in quibus August. Confessionis editiones a se
 inuicem differebant, donec PHILIPPVS MELANCH-
 THON, nimio pacis ac concordiae studio, anno 1540.
 propria auctoritate, & quidem in latina editione, insignem
 & maxime memorabilem institueret mutationem. Ha-
 buit enim in more positum Philippus, vt libros a se scri-
 ptos subinde recognosceret, ac magis magisque locuple-
 taret; putauitque sibi idem in A. Confessionem licere, si
 quidem ea quoque ab ipso conscripta esset. Igitur vir cae-
 tera optime meritis de vniuersa litteratura atque erudi-
 tione anno 1540. Wittembergae Confessionem, sed priua-

to dumtaxat ausu in haud paucis mutaram, edidit. (B. Lutherus Tom. I. Lat. Jenens. praefat. & Tom. III. Lat. Jenens. pag. 160.) Habetur illa Confessio variata Tom. I. 00. Latinorum fol. ibidemque recusa anno 1565. ac 1572. in 8vo. Vbi simul adnotata est istius editionis variatio, a prima & genuina desciscens. (Vid. MYLIVS in explicat. A. C. quippe qui diligenter discrepantiam in omnibus articulis, excepto primo, monstrat. & HVTTERVS in Calvinista Aulico-Politico, Lib. II. Cap. 1.) Grauiissime vero omnium mutatio articuli decimi de S. Coena reprehendebatur, dum delectis verbis, *adsint & distribuuntur*, eorum loco posuit: *exhibeantur*, omiſſa quoque clausula: *& improbant secus docentes.* Obseruatae utique sunt & aliae quaedam mutationes, in articulo quarto, de Iustificatione; quinto, de ministerio Verbi & Sacramentorum octauo decimo, de libero arbitrio; vicesimo de fide & bonis operibus; sed ista in articulo decimo maxime fuit notabilis, vnde discrimen ortum inter *variata* & *invariata* Augustanam Confessionem, simulque noua variarum controuersiarum atque calumniarum origo. Namque cum ob mutationem hanc male audiret ecclesiarum euangelicarum Confessio, tamquam quae nihil haberet certi, inque singulos annos mutaretur: iussu electoris compellatus fuit Philippus a D. Pontano Cancellario: *quamobrem, electoris & caeterorum principum atque ordinum Confessionem, in quibusdam immutarit? Cum tamen Confessio non ipsius, sed statuum propria esset: qui propter tam crebram mutationem, in Doctrina incerti & inconstantes, cum magna imperitorum hominum offensione, passim proclamarentur? & ab ipso Luthero etiam multoties monitum atque rogatum esse Philippum, quo abstineret ab Augustanae Confessionis mutatione; atque interdum cum expostulatione ipsi dictum esse: Quis hoc tibi mandauit? tuum hoc non est &c.* (Selnæcer. adfert. in orat. cit. pag. 69.) adeo rigidum correctorem pati heic debuit moleste sedulus Melancthon, Lutherum. At vero, quamuis non semper idem iudicium inter hos duum viros fuerit, eadem tamen beneuolentia se mutuo complectebantur, vt patet ex Lutheri epistola

ad Electorem Saxoniae IOHANNEM FRIDERICVM, exarata, in qua auctor rogat; ne durius ad PHILIPPVM, posteaquam uis cum aliis de iustificatione egisset, scribat. (Tom. VII. Jenens. Germ. pag. 445.) pollicitusque Electori fuit PHILIPPVS, se deinceps nihil mutaturum esse in Confessione, sed, quod eodem anno, quo mutatio illa facta est, etiam in colloquio Wormatiensi declarauit, se missa mutata illa, inuariatae inhaesurum. Sed quum neque ea ratione calumniantium ora obstruerentur satis, itaque anno ineunte 1561 Naumburgi ad ripam Salae conuenerunt principes, Augustanae Confessioni addicti, (CHYTRAEVS in sua Saxoniam, sub anno 61mo, & ex eo Thuanus, ad eundem annum) eo fine potissimum, uti inter alia grauissima, etenim Concilium Tridentinum a Pontifice Pio IV. maxime tunc urgebatur, diluerent criminationes Romanensium: quippe qui in comitiis proxime antegressis, & publice scriptis protestantes traducebant: *Quasi Augustanam non Confessionem sed confusionem sequerentur, certam Confessionem retinerent nullam, nec, quae vera sit, scirent.* Ergo post varias easque grauissimas consultationes, illo conuentu conclusum est. Nihil noui quaerendum, aut agendum; sed solum Confessionem anno 1530. Carolo V. Augustae exhibitam, & postea Vitembergae anno subsequente 1531. impressam de nouo subscribendam ut verba dictant recessus conuentus Naumburgensis sub anno 1561. die 7. Februarii. *Conf. Hist. A. C. Germ. theol. Saxon. & Haupt-Vertheidigung des Ewang. Aug.-Apfels. Cap. XXIV. & XXVI.*

§. V.

Quae cum ita se habeant, oppido falluntur illi omnes, qui Confessionum nostrarum nobis variationes exprobrant, quod Romanenses facere, in comperto est, quippe quorum nonnulli nos utique ab August. Conf. defecisse calumniantur, contenduntque vehementer, pacem religiosam, *ymptius* Augustanae Confessioni addictis tantum concessam, ad nos minime pertinere. Sane ab ea nos excludere olim voluerunt *Andreas Fabricius, Joann. Pistorius, Franciscus Burcardus, Balthasar Hayems, Laurentius Forensis*, alique, quorum loca adducit HENRICVS PIPPIN-

F

GIVS

GIVS, in der Historischen Einleitung, Cap. IV. §. XXVII. sed his solidissime responderunt nostrates theologi, in der Vertheidigung des Evangelischen Aug-Affels, Cap. XXII. seqq. pag. 337. seqq. Nihilò tamen læcius suorum maiorum preslit vestigia auctor libri: *Augustana & Anti-Augustana Confessio*, dicti, atque iussu LEOPOLDI comitis a Colonitich, episcopi tum Neostadiensis, editi Viennae 1681. 4to. Id enim sibi velle uidebatur, vt Augustanam Confessionem corruptam atque deprauatam, Lutheranosque ab ea defecisse, euinceret. At vero non minus strenue, quam modestè eum, iussu JOANNIS GEORGII, III. Electoris Saxoniae, excepit VALENTINUS ALBERTI, in der gründlichen *Wiederlegung eines Paebstfischen Buchs, Augustana & Anti-Augustana Conf. genandt*, Lipsiae 1684. 4. eademque denuo cantile nam repetiit auctor, ex eadem familia, vt fertur, oriundus, quem non oblique innuit libellus quidam, qui inscribitur: *Einleitung zu des Heil. Röm. Reichs Kirchen-Staat, oder unpartbeyische Nachricht, wie die drey im Heil. Röm. Reiche übliche Religionen, als die Römisch-Catholische, Evangelisch-Lutherische und Reformirte erwachsen, und was sie lehren*, prodiit Frf. & Lipsiae, 1722. 8. verba eius sunt: *Nachdem nun Ibro Kayserl. Maiestat beyden Theilen in Ungarn verboten, einander nicht das geringste in Weg zu legen, und dem obngeachtet ein Buch hervorkommen, darinnen behauptet worden, Kayserl. Maiestat. solten die Kezer alle verbrennen, und solches von den Protestantischen Deputirte würcklich Kayserl. Maiestat. eingehändiget, und derohobes Misvergnügen mit Augen gesehen, so haben sie auch vernommen, wie Kayse. Maiestat. ibnen nicht allein alle Satisfaction verschaffen, sondern auch das Beginnen der Wiedrig-Gesinnten empfindlich abnden und bemeldtes Buch aboliren wolten.* Par. I. pag. 195. seq. ea itaque singula, quae D. VALENTINVS ALBERTI in sua confutatione ad friuolas adulationes reposuit, sibi itidem hic dicta scriptaque purer. Neque enim alia, quam quae vel sexcenties a nostratibus dicta sunt, protulit ille audaculus ac nimis confidens.

VI.

Porro, Confessionum variationes, aetate recentiori, Protestantibus obicere, non dubitabat IACOBVS BEN-

NIGNVS BOSSVEI VS , Episcopus Meldensium in Gal-
 lia, dans l'histoire des variations des eglises Protestantes. Vir alio-
 qui magni nominis, ac summae, dum viueret, auctoritatis
 apud suos; idque varias ob causas, quarum non minima,
 quantum colligere licet, fuisse videtur, quod quibusuis
 a Romana ecclesia dissentientibus, quamdiu vixit, se in-
 fensissimum praerberet. Nec minus eruditionis laude eum
 claruisse, scripta eius, queis fucum incautis obiicere vo-
 lebat, ostendunt. Cum primis *expositio doctrinae Catholicae*,
 quam vocat, & *liber variationum* multis saluam mouere,
 plerisque vero indignationem quoque. Nam illa *expositio do-*
ctrinae, quum prodisset, etiam apud suos censuram meruit.
 Ex nostratibus certe D. VALENTINVS ALBERTI, *ex-*
amen professionis fidei Tridentinae, nec non expositionis doctrinae Ca-
tholicae IAC. BENIGNI BOSSVETI, ei opposuit, atque ar-
 tes, quibus erat vsus ad fallendos alios, penitus detexit.
 Contra *variationes* eius Protestantibus impactas, CHRIS-
 TOPH. MATTHEVS PFAFFIUS, & IACOBVS BASNA-
 GE, insurrexerunt, & hic quidem licet Reformatae eccle-
 siae sit, quod mireris, addictus; tamen causam commu-
 nem pro A. C. egit, dans l'histoire de l'eglise, Tom. II. liur.
 XXVI. c. 2. f. 1512. seq. Nos vero propius, nec genera-
 tim tantum, ad variationes illas accedamus, vt de iniquis
 BOSSVETI criminationibus aequum alii quoque ferant
 iudicium. Aitis singillatim Lib. III. de Confessione Au-
 gustana aequae, atque illa Argentinensi, siue quatuor ci-
 uitatum a BVCERO concepta, fateturque ipse priorem
 sibi potissimum venire in censum. In eam ergo cum ma-
 xime insurgit, atque in vno dumtaxat eius articulo, qui
 ordine decimus est, quatuor ex mente Lutheranorum di-
 uersos sensus sibi est visus deprehendisse, *subiiciens vix quem-*
quam satis discernere posse, quinam illorum esset genuinus; si qui-
dem omnes quatuor comparent in editionibus, quae auctoritatem
praeseferebant publicam. Et quidem duplicem illico Confessi-
 onis variationem sibi occurrisse in collectione Geneuensi,
 in qua exhibetur Confessio August. anno 1540. Vitember-
 gae impressa, fatetur. Ex hac igitur primum adducit, de
 F. 2 S. Coe-

S. Coena, prouti ibidem leguntur verba, *cum pane & vino Corpus & sanguis Christi vere dantur, coenam manducantibus*; tum ex alia editione, quae magis cum nostro prototypo conuenit. Refert secundo, de Coena Domini docent (Protestantes) quod corpus & sanguis Christi vere adfint, & distribuantur vescentibus in Coena Domini. Et improbant secus docentes. Atque posteaquam satis doctrinae mutationem arguit, exprobrat nostram in fide inconstantiam. *) Quod ad rem ipsam, nostrates quidem Confessionem mutatam esse non diffitentur. Verum uti ad paragraphum praecedentem diximus, mutatio ista non fuit facta auctoritate publica ecclesiarum, sed priuato vnus aut paucorum arbitrio. Quocirca scire debebat auctor hic inter suos tantae dignitatis, quod, qui nostratium mutatam Confessionem admiserunt, publice testati sint, se eam non aliter recipere, quam, quatenus in ipsis rebus plane conueniat cum prototypo. *Mutationem quod uberius testatur historia dicti conuentus Naumburgici doctrinae nostrae publice ad probatam omni fide caret. Ad duas alias mutationes exculpendas, profert locum ex apologia A. C. alterum, alterum ex*

F. Con-

*) BOSSVETI verba sunt: *Il est certain que l'intention de la Confession d'Ansbourg estoit d'establi la presence réelle du Corps & du sang - - mais tant s'en faut que les Luthériens tiennent un langage uniforme sur cette matière, qu'au contraire on voit d'abord l'article X, de leur Confession, qui est celui où ils ont dessein d'establi la réalité: on voit, dis-je, cet article X, couché en quatre manières différentes, sans qu'on puisse presque discerner laquelle est la plus authentique, puis qu'elles ont toutes paru dans des éditions, où étoient les marques de l'autorité publique. De ces quatre manières nous en voyons deux dans le Recueil de Genève où la Confession d'Ansbourg nous est donnée telle qu'elle avoit été imprimée en 1540. à Vittemberg, dans le lieu où étoit ne le Luthéranisme, où Luther & Mélancton étoient présents. Nous y lisons, l'article de la Cene en deux manières. Dans la première, qui est celle de l'édition de Vittemberg, il est dit, qu'avec le pain & le vin, le corps & le sang de Jésus-Christ est vraiment donné à ceux qui mangent dans la Cene. La seconde ne parle pas du pain & du vin, & se trouve couchée en ces termes; Elles croient (les Eglises Protestantes) que le corps & le sang sont yraiment distribués à ceux qui mangent, & improuvent ceux qui enseignent le contraire. pag. 91. seq. edit. a. 1688. 8vo.*

F. Concordiae. Verba apologiae sunt: *In Coena Domini vere & substantialiter adiunt corpus & sanguis Christi; & vere exhibentur cum illis rebus, quae videntur, pane & vino, his qui sacramentum accipiunt.* pag. 157. edit. Rechenberg. Ex Formula Concordiae excitat eadem fere, sed ad diuersum sensum adfingendum sibi commoda visa: *De Coena Domini in Confessione Augustana ex verbo De sic docetur: verum corpus & sanguinem Christi vere, sub specie panis & vini, in sacra domini Coena praesentia esse, distribui & sumi; seculus autem docentes improbari.* Solida declarat. p. 728. tam perspicue haec a piis Confessoribus & proposita sunt, ut nemo, nisi BOSSVETVS eiusque similes doctrinae discrepantiam aliquam deprehendant. Quod si non mens laeua fuisset aduersario, non mutilasset locum posteriorem, quippe qui confessionis prioris planam exhibet repetitionem, ut etiam verba apologiae per omnia retinuerit. Ad accusationem ergo BOSSVETI diluendam, quum iam eo ventum sit, integrum exscribam locum; ita enim confessores d. l. pergunt: His postremis verbis Sacramentorum error perspicue reicitur: qui eo ipso tempore Augustae peculiarem Confessionem obtulerunt; quae veram & substantialem corporis & sanguinis Christi praesentiam in Sacramento Coenae, in terris administratae, idcirco negabat, quia Christus ascendisset in coelos. Pia etiam nostra de hac re sententia in minore D. Lutheri Catechismo perspicue expressa est. Luculentius etiam haec ipsa sententia nostra in *Apologia* non modo declaratur, verum etiam illustri dicto Paulli 1. Cor. X. & testimonio Cyrilli confirmatur, hisce verbis: *Decimus articulus approbatus est: in quo confitemur, nos sentire, quod in Coena Domini vere & substantialiter adiunt corpus & sanguis Christi: & vere exhibeantur cum illis rebus, quae videntur, pane & vino, his qui sacramentum accipiunt.* Quae ut intelligantur magis, conf. quae pag. 730 & seq. inculcantur. Tantum igitur abest, ut Form. Concord. discedat ab August. Conf. vel apologia, ut etiam magis illustret doctrinam, ac tueatur. Interim homo noster, diligentiam suam lectori probaturus, prae-

ter has quatuor capitales doctrinae mutationes, quas, vt puto, iam satis retudimus, quintam etiam elicit. Et dictae apologiae verba, sequentia, ad malam suam causam fulciendam, plane in alienam sententiam detorquet: quod videlicet Melanchton sensum litteralem sollicitius expressurus terminis formalibus, vti dicunt, non fuerit contentus dicere, *veram & substantialem praesentiam*, sed quod praeterea adhibuerit vocem *praesentiae corporalis quasi* victus argumento, quod CHRISTVS *corporaliter nobis sit exhibitus*, idemque non tantum Romanam ecclesiam, sed & olim quoque Graecam sensisse fateatur. Non prorsus haec displicuisse BOSSVETO, prolixior ab eo suscepta recensio comprobatur, quum alia leuiter tantum, & quasi per indicem, citauerit omnia. Quin & multo mitius de his, quam illis prioribus, tulit iudicium, ratus forte heic auctorem apologiae testem, vel non osorem saltem transubstantiationis deprehensurum. Ideoque eum tanta cum moderatione nominat, quum alium vix quemquam dissentientium, nisi acriter depexum dimittat. Enimvero tam adcommode & ex vsu ecclesiae Apologiam heic loqui existimat, vt eidem ipsi Romanenses possent subscribere, auctoremque, licet is parum mutationi substantiae fauerit, nihilo tamen minus adeo ab hac alienum sententia neuiquam fuisse, vt auctoritatem eorum, qui hanc adstruunt non aduocaret cum honore. Ac si dicendum quod res est, aliis quoque viris doctissimis hic locus multum negotii facessere fuit uisus. Namque primo intuitu, facile quis iudicauerit hoc loco apologiam abire penitus a sententia A. C. nimiamque sui ad Romanenses interuenisse adcommodationem, vt idem propemodum cum illis sentire videatur, vt arguit HOFFMANNVS in C. D. pag. 285. Verum res omnis ex Apologiae scopo & Phrasologia Patrum diiudicanda est: in hac enim eo nostrates contenderunt primum, vt Reformatorum errorem remouerent, atque imperio Romano ostenderent, se nihil, docere, nisi quod receptum est ab ecclesia catholica, vel ab ecclesia Romana, quatenus ex scripturis illis innotuit.

tuit. Et licet de transubstantiatione aliquid in apologia perhibetur, ab ea tamen id non fuisse adtentum, recte praemonuerat clarissimus, IOHANNES FRIDERICVS WAL-
LISERVS in *vindiciis Librorum ecclesiae Lutheranae Symb.* p. 247. seqq. quippe quae saltem realis ac vere praesentiae corporis Christi in Coena ibidem adfertae rationem habere voluit, quidquid fuerit de naeuo circa praesentiae modum, quem Canon & Bulgarius forte habuerunt. Neque statim inde sequitur transmutatio, si apud veteres vocabulum hoc mutationem substantiae semper significat; namque frequentissime etiam ad usum ac finem extenditur, cuius ratione res aliqua mutari dicitur, quando ad alium finem, quam qui alias destinatus est, adplicatur. Vti nimirum in doctrina Coena panis ac vinum dicuntur mutari, quando non ad nutriendum corpus eius, in quod adsumitur, sed ad exhibendum corpus & sanguinem Christi per plane nouum ac inauditum officium adplicantur. Tantum ergo abest, vt alienum quidpiam adferat apologia, vt defendat potius receptam in nostra ecclesia sententiam, quod scilicet in Coena Domini vere, & substantialiter adsint corpus & sanguis Christi, & vere exhibeantur. Videtis pag. 158. Transubstantiationi autem auctorem apologiae velificari, ne ipse quidem BOSSVETVS est ausus dicere; vt merito mireris, quomodo ei in mentem venerit ex his discrimen atque diuersam a recepta Lutheranorum sententia, doctrinam arguere. Quod si eadem in Aug. Conf. aequitate, qua Tridentinam synodum prosequebatur, fuisset usus; rimas, vbi non sunt, non quaesiuisset prudens sciensque, quippe plena rimarum omnia domi, ipse quod ex parte etiam fatetur, facile reperturus *) interim nos ordo rerum, ne istis immoremur, Athenas trahit. § VII.

*) Namque disputaturus, contra EMANVELEM a SCHEELSTRAT, S. T. D. Bibliothecae Vaticanae praefectum, qui cum Constantiensis Concilii noua acta proferret, statim in ipso titulo eiusdem Concilii primum decretum sessionis quartae a Basileensibus corruptum esse contenderat; ait: *Latet profecto neminem per saepe variare codices MSC. fatendum delectum, fauendumque ei editioni, quae a doctioribus viris, atque melioris notae codicibus recensita, apud doctos inualuerit: qualis illa est PETRI GRABII, religiosissimi viri, quam Roma ipsa probauit, editio.*

§. VII.

Exorta luce euangelii in Germania, IOSEPHVS Patriarcha C. P. misit anno 1558. quemdam DEMETRIVM MYSVM, ecclesiae suae Diaconum, vt de statu religionis Lutheranorum doceretur. Cui Vitembergae anno sequenti PHILIPPVS MELANCHTON Graecam A. C. versionem **) tradidit, vna cum epistola ad Patriarcham, in qua praeter alia obtestatur, ne Patriarcha calumniis hostium veritatis fidem haberet, sed potius expenderet, seque patronum Veritatis praestaret. Ad Litteras autem hasce Philippi, nihil respondit is Patriarcha, forte domesticis praecipue impeditus malis; namque anno 1564. dignitatem, quam pollebat, missam facere iussus est. *Vid. Hilar. append. ad Phil. Cypr. Chronicon eccles. Graecae pag. 404.* Verum ab anno 1575. cum *Jeremia Trano*, Patriarcha, familiarius grauiusque iniere nostrates theologi litterarum commercium. Ansam vero huic videtur praebuisse MARTINVS CRVSIVS, Graecae linguae in Acad. Tubing. Professor, qui cum de statu Graecorum doceri discuperet, maxime de eorum dialecto hodierna; rogarat, M. STEPHANVM GERLACHIVM, tum temporis Legato Caesareo Constantinopoli Confessionibus, vt sibi ea, quae ad rem litterariam pertinent, procuraret. GERLACHIVS suo non defuit officio, sed vltro quaerebat petitioni honestae facere satis. Igitur amicitiam primum THEODOSII ZYGOMALAE, se-

cre-

Neque quemquam mouere debet, in quibusdam conciliorum vetustiorum editionibus desiderari quaedam; cum item in recentioris SINODI TRIDENTINAE quibusdam editionibus, atque in ea ipsa, quae stante Concilio, facta est, constet abesse a decreto sessionis quintae de peccato originali, exceptionem eam, quam beatae virginis Deiparae gratia, a sancta synodo adhibitam fuisse, nemo sanus distinetur. In defensione declarationis Cleri Gallicani de ecclesiastica potestate, Tom. II. Lib. IX. cap. III. lucem adpexit. Hunc multo grauiorem defectum S. T. ipsi Bossueto maiori iure exprobare poterimus ac vere de eo usurpare illud: *dat veniam abucornis, vexat censura columbas!*

**) Quam DOLSCIVS adornauit, videtis M. IO. CHRIST. GVEINICII Diaconi ad B. M. V. epistolam de A. C. medici Hallensis PAVLLI DOLSCII cura graece reddita, ad FRIDERICVM HOFFMANNVM Com. Pal. archit. anno seculari secundo editae Confessionis August. ac rep. Sal. 1730. H.l. pl. I 1.

cretarii Patriarchici ambiebat. Ab eo enim, quidquid de Athenis ac eorum scholis, modernis item codicibus MSC. aliisque eiusdem generis dignum videbatur, fideliter recepit communicavitque cum suo Crusio. Nec in rem litterariam saltem inquirebat, verum patente sibi accessu ad Patriarcham, theologicas etiam materias eidem explicandas proposuit, quas ex concionibus sacris Graecae exceperat. Interim D. Jacobus Andreae, & reliqui Theologi Tubingenses miserunt ad Patriarcham, Jeremiam, Confessionem Aug. spe ea freti, Graecos consensuros in potiores fidei articulos. Atque respondit is anno 1576, ita tamen vt palam fateretur, sibi vel maxime displicere quod Protestantes doceant, 1.) Spiritum s. a Patre DEo & filio procedere. 2.) Homines in conuersione ad DEum propriis viribus nihil agere. 3.) Item hominem sola fide sine operibus coram Deo iustificari. 4) Duo dumtaxat sacramenta esse. 5.) cultui Angelorum, & sanctorum atque imaginum, precium penitus nullum ponendum esse. Igitur in primo suo responso contra haec disputat acriter, & frequenter prouocat ad testimonia Patrum & conciliorum, scripturarum locis leuiter tantum allatis.

§. VIII.

Huic scripto Patriarchico Primo responderunt Tubingenses theologi, anno 1577. positoque fundamento controuersiarum, scriptura sacra, modeste diluerunt obiectiones eius, ac doctrinam euangelicam pluribus scripturae locis adstruxerunt. In altero autem suo responso, Patriarcha, fere nihil agit aliud, quam vt ea quae in prior adtulerat, confirmet, patrum ecclesiae auctoritatem & conciliorum vrgens. Quare & Tubingenses theologi, quum ad alterum hoc scriptum respondent, explicatius tantum doctrinam ecclesiae nostrae publicam proponunt nullum praeter scripturam Sacram canonem decidendi fidei articulos concedentes. Vt vero rem omnem ei clariorem facerent, adiunxerunt HEERBRANDI Compendium theologicum, in linguam Graecam translatum, ex quo sententiam eorum luculentius perciperet. Tertio

G

respon-

responfo, quod anno 1581. expediuit, id sibi potiffimum agendum putabat Patriarcha, vt palam faceret, se nolle imposterum quidquam cum iisdem de fidei dogmatibus agere; cauffam obtendens, quasi noftrates patribus eccle- fiae non fatis aequum ftatuerent pretium. *)

IX.

Non abs re itaque prorsus fuerit, hoc loco non- nulla expendere, quae Patriarcha contra A. C. movit du- bia. Quum enim noftri Confeffores p. m. articulo IV. & VI. testarentur, nos remiffionem peccatorum & iustificati- onem fide adprehendere, excitatis in hoc verbis Chrifti, apud Luc. cap. I. 7. 10. & Ambrosii, inquentis: Hoc con- ftitutum est a Deo, vt qui credit in Chriftum, faluus fit, fine opere, fola fide, gratis accipiens remiffionem pecca- torum; colligebat ex his C. A. bona opera a fide iustifican- te prorsus excludere, nec nisi fidei hiftoricae locum reli- quiffie. Monere enim ei vifum est, ad allatum caput: *an- tecedens esse fidem, confequens vero, opera, eaque necessaria propter Dei mandatum; praemia & honores accipientibus in vita aeterna his, qui ea rite perfecerunt*: quae quidem bona opera, in separabilia quoque fiant, necesse esse, a fide vera. (pag. 71.) paulloque ante ad art. IV. dixit. Quod Catholica eccle- sia fidem viam requirat: & quae bonis operibus testifica- ta fit. Fidem enim, quae sine bonis operibus fit, mortuam esse, secundum Paulli effatum, & alia quae in eandem fententiam protulit longe plurima, ita comparata, vt, quum ab A. C. dissentire velle videatur, reapse consentiat. Namque idem fere, quod Patriarcha Confessio Aug. ar- ticulo XX. docet, quod necesse fit b. o. facere, non vt fi- damus per ea gratiam mereri, sed propter voluntatem Dei. Tantum fide adprehenditur remiffio peccatorum ac gratia & quia per fidem accipitur Sp. iam corda reno- uantur, & induunt nouos adfectus, vt parere b. o. pos- sint pag. 18. edit: Rechenb. lin. 17. seq. Interim respon- dent

*) Vid. Acta & fcripta theologorum Württembergensium & Patriarchae Con- ftantinopl. D. Hieremiae quae vtrinque ab a. 1576. vsque ad a. 1581 de A. C. inter se miserunt Gr. Lat. Wittebergae, anno 1584. Fol.

derunt theologi Virtembergici tamquam aduersus Romanenses disputaturi, quam facile aliquid heic Graecis concedere potuissent. Non de eo controuersiam esse, an b. o. sint facienda, & an b. o. certo fidem veram sequantur; sed se tantum uelle ne nostra bona opera in articulo iustificationis admisceantur: ubi agitur: per quid, & propter quid, cum Deo reconciliemur, & in numerum filiorum, & haeredum Dei recipiamur. Allegant & Paullum, qui in articulo iustificationis non modo non admiscet opera nostra: sed ea etiam opponit gratiae illi, qua iustificamur, & saluamur: ita, vt etiam opponat fidem nostris meritis in hoc quidem negotio, epist. ad Rom. IV. Ephes. I. 11. Denique disputant prolixiuscule, vt ostendant, bona opera excludi in articulo iustificationis, ne vlla ex parte sint causa salutis nostrae aeternae. Videtis pag. 165. seqq. l. c. atque hinc egregie argumentantur, quod si quis opera nostra, ad iustificationem & salutem necessaria esse putauerit: is reddet omnes promissiones Dei, de remissione peccatorum, & vita aeterna, incertas. Si enim opera nostra ad iustificationem vlllo modo sunt necessaria: quis nos certos reddet, an sufficientia opera habeamus? promissionem autem diuinam, oportere nobis esse certissimam; vt ea promissione fides firmiter inniti possit. Labefactata enim promissionis certitudine, corruet fides: euersa fide, corruet iustificatio, & salus nostra. pag. 169. ff. quibus paria tradit & ipse Patriarcha l. c. item pag. 231. fatetur id extra omnem dubitationem credendum esse, nec bonis operibus quidquam fidendum, tantum abest vero, vt in hoc dissentiat.

§. X.

In responso suo secundo declarat Patriarcha JEREMIAS, se non simpliciter dicere: factores legis iustificari: sed eos, qui spiritualem legem praestant, spiritualiter, & secundum internum hominem intellectam. Ne vero sibi quisquam in hoc dubium moueret, mentem suam explicat vberius in sequentibus, *nos iustos, inquit, fieri, perficiendo, quantum fieri potest, legem, quae secundum spiritum est;*

non item si gratia excidamus. Atque iterum, quia non satis sibi respondisse visi fuerunt theologi Tubingenses, probat, fidem veram numquam diuelli a bonis operibus; & quemadmodum fidem operibus carentem, ita & opus fide destitutum, iuxta a Deo rejici; pag. 231. seqq. taxant haec leuiter in Patriarcha theologi Tubingenses, quemadmodum & istud, quod dixerit: nequam fieri posse, vt posthac aliquod solatium inueniar illic, qui non in hac vita expiauerit peccata, pag. 307. seqq. Quid autem de expiatione peccatorum senserit, declarat id quidem perspicue in responso primo, his verbis: "qui oblitus poenitentiae peccare pergunt, proni in ventrem, & in coeno vitiorum se voluentes, nec ad sidera vnumquam suspicientes: "maximis malis se conflictari non sentiunt. Κακῶς γὰρ ἀπαλεθίσεται ὁ εἰς τὸ βάραθρον πεσὼν τῆς ἁμαρτίας, nisi in-
"quinationem eluerit: non quidem aqua, sed multo labore, ac tempore, poenitentia exacta, lacrimis, planctibus, & id genus aliis spiritualibus lustrationibus, quae vera satisfactio sunt: non enim illa, quae dandis pecuniis quaeritur, quaeue Deum contra accipientes irritat. Fiamus mundi, quantum nostra mens intelligit, & nostrae vires valent. Quomodo? lauamini, inquit propheta, mundifatis, auferte malitiam vestram ab animis vestris; remouete ab oculis meis - - Quamobrem studemus, quoad eius fieri potest mundi fieri: confectemur bonorum operum studium - - hoc modo, Deo bene iuuante, poterimus etiam futurorum digne comites fieri bonorum. Ergo magna vis est operum: si quidem a peccatis ita per poenitentiam dealbat Deus. Quod circa non superbiendum est, nec confidendum in illis, nam hoc ἐφ' ἁμαρτον est, sed opera tamquam fidei confectaria, & necessaria, *) pro viribus explenda." pag. 74. seqq. Contendunt Tubingenses ea cum scripturis neutiquam conuenire, quia 1) quoad primum, vere bona opera

*) Opera fidei in iustificatione necessario debere esse praesentia; sensu patriarchae, & concilii Tridentini, nimis magnum ex allatis ad §. praeced. discrimen colligere, est. Certe longe aliter Tridentinos docuisse patres, testatur Sessio VI, Can. 9. & II.

opera non nisi ab iis fiant, qui iam sunt iustificati; neque legem Dei secundum spiritum, seu spiritualiter, implere perfecte possimus. Si igitur perficiendo legem iustificari voluerimus, profecto actum futurum esse de salute nostra; Lex enim vitam promittit non iis, qui particulas aliquas legis obseruarint, sed illis, qui totam legem impleuerint. Maledictionem vero aeternam comminatur omnibus, qui non obedientiam omnibus numeris absolutam legi praeititerint. Gal. III. & Deut. 27. Nec obstare illud, quod Christus aliquoties homines interrogantes, ad legem remittat; non ideo factum esse, quasi legem perficiendo iustificemur; sed ob eam causam, ut illi ex lege peccata sua, & imbecillitatem agnoscerent; quod deinceps abiecta fiducia propriae iustitiae, ad Mediatorem ipsum Christum confugerent. pag. 307. 309. Citant theol. Tubingenses pag. 306. verba Patriarchae hoc modo: perficiendo quatenus fieri potest, legem, quae secundum spiritum est, iusti fiemus. Qui vero externa tantum specie, & corporaliter legi seruiunt; diuinam, sine controuersia, amittunt gratiam; nescientes illam, quae mentem ab omni expurgat macula, per gratiam spiritualis legis perfectionem, *omissis, quae in Patriarchae responsione subsequuntur, καὶ τὸ τέλος χριστόν*, Conf. pag. 229. lin. 4.

Quoad 2) argument. indignum esse etiam, nostram salutem partiri inter nos & Christum; quasi nos quoque peccata nostra coram Deo expiare possimus: qua ratione nobis pars aliqua de Mediatoris officio tribueretur. Qui honor, SOLI Mediatori Christo, & prorsus nulli alii, debetur. Itaque expiare peccata probant certis argumentis soli Christo conuenire, additis scripturae locis euidentissimis, e. g. Esa. 43, 1. Joann. I. & II. Rom. III. Joann. III.

§. XI.

Disceptatio haec theologorum Tub. cum Patriarcha eo tandem redit, ut a statu ipso controuersiae utrimque disciscisse videantur. Enim vero, utrimque conceditur fidei consequens esse bona opera, utque iustitia & obedientia Christi nobis imputaretur, ex parte nostra in iu-

stificatione fides adfit, necesse esse, qua eam adprehendamus. Fidemque, quatenus adprehensione meriti Christi sese exserit, esse veram, adeoque & viam, cum mortua fides vera fides non sit. Ac recte quidem opera bona a iustificatione excluderunt Tubigeneses theologi per solam fidem iustificari hominem, cum Paulo contendentes. Neque enim sibi prout per bona opera se demonstrat, vbi de iustificatione agitur, in censum venire patiuntur. Idque merito: alioqui dici non posset, quod sola fides iustificet. Interim declarandum atque explicandum erat melius, cum bona opera nullatenus a fide separari queant, ea fidei esse praesentia. * Etiam si, dum ad iustificationem nihil plane conferunt, veluti absentia spectari possint. Eo pacto namque, quae Patriarchae hoc puncto suboriebantur dubia, feliciter diluissent omnia. Non enim is contendit nos bonis operibus iustificari, verum opera bona tantum nunquam a fide vera separari posse, hoc est, quod maxime agit, prouti ex his quae ad §. IX. allata sunt, liquet. Videtur autem ipse Patriarcha in eam adductus fuisse opinionem, vt crederet vitae sanctae studium atque ita b. o. ab ecclesia Lutherana plane profligari.**)

§. XII.

Luculentius aetate recentiori explicata est doctrina de iustificatione, dum enim controuerteretur, an bona opera in iustificatione essent praesentia? itemque an fides quae iustificat, recte viua dicatur? monuerunt magni nominis theologi, vt vitarent difficultates, terminos dumtaxat explicandos adcurarius, & quaestionis statum rite con-

*) Tam distincte agendum censet VRBANVS REGIYS tractatu de *formulis caute loquendi*, 1672. edit. Grabii, Regiomont. & BYDDEVS in institutionibus theologiae dogmaticae, Lib. IV. Cap. IV. §. IX. & X.

**) Nihil mirum est, Graecos quippe longius distitos, nec melius informatos, tam male sensisse de ecclesia Lutheranoeuangelica; quum romanenses ipsimet meliora doctri, ea, quae in protestantibus laudem merentur, aut non vident, aut quamuis videant, leuiter dissimulant.

constituendum esse. Id vero, si diligenter obseruetur, quod & omnino obseruandum est, tum quaeuis, quae heic difficultia atque impedita videntur, superari posse, equidem mihi persuadeo. Neque calumnias hostium repellemus commodius, quam si ostenderit, nos non fidem inanem, qualem illi quidem fingunt, vindicare; sed hoc tantum velle, ne bona opera influant in iustificationem, cuius inter causas praeter fauorem DEI gratuitum, meritumque Christi, etiam fidem referimus, prouti illa Christi meritum adprehendit. Ne vero fidei nuda bonorum operum praesentia in iustificatione, tamquam causa adducantur vel cum hac confundantur saltem, utique cavendum, ne ex scylla, quod aiunt, in charybdin prolambamur. Quam pie de his senserint maiores nostri, & docuerint, testantur sequentia: eorum operum, quae reuera bona sunt, et DEO placent mater & fons est IPSA FIDES: unde & veri fructus fidei, sicut & fructus Spiritus a diuo Paulo adpellantur; fidem enim (quemadmodum D. Lutherus in praefatione epistolae Pauli ad Romanos scribit) est diuinum quoddam opus in nobis, quod nos immutat, ex DEO regenerat, veterem Adamum mortificat, & ex nobis plane alios homines efficit, & Spiritum sanctum nobis confert. Et est fides illa quiddam vinum, efficax, potens; ita ut fieri non possit, quin semper bona operetur. Neque fides quaerit demum, an bona opera sint facienda, sed priusquam de ea re inquiretur, iam multa bona opera facit, & semper in agendo est occupata. In solida declaratione, pag. 701. a lin. 3. conf. p. 692. Ex recentioribus, qui hunc fidei articulum illustrarunt, magno numero adduxit v. μ. D. BVDDEVS, in Isagoge laudata nobis. Instar omnium autem mihi esto summe venerandus Praefes dum inter alia,

Es ist etwas ausgemachtes, inquit, dass unter dem Nahmen der guten Wercke die innerliche so wohl als aeußerliche verstanden werden. Und wie unsere reinlebrende Theologi gewohnet, die Sünde in innerliche und aeußerliche einzuteilen, so thun sie dergleichen auch bei denen guten Wercken, erinnern auch dabei nicht ohne Ursache, dass innerliche zwar ohne aeußerliche, diese aber ohne iene nicht wohl, fals sie von aller Heuchelei entfernt. Zu solchen innerlichen Wercken

23

2

4

32

cken nun rechnet man nicht unfüglich die interiores virtutes, die pijs und spirituales motus, oder actus, und ob sie gleich in einem engern Verstand und so absolut dahin nicht zu ziehen, auch nur die aeufferliche Wercke mehrmals von unsern Theologis also benahmet werden; so ist es doch auch mehr als gebräuchlich und gewiss, das solche innerliche, geistliche Würckungen und Bewegungen in sensu generaliori oder gemeinen Bedeutung diesen Nahmen allerdings führen, auch mit Recht behaupten. Welches dann aus unsern alten und neuen Theologis zu erhaerten keiner sonderlichen Mühe bedarf. Unter vielen andern können CHEMNITIVS, MEISNERVS, OSIANDER, SCHERZERVS, JOH. und PETR. MVSÆI, KVNADVS, SCHMIDIVS, WANDALINVS, in ihren Schrifften und Systematibus hiervon satzfames Zeugniß ablegen. HVLSEMANNVS bezieht sich desfalls auf die Apologiam A. C. selbst, imgleichen auf GERHARDVM MENZERVM, HIMMELIVM, FLACIVM, in seinen Praelectionibus in Formul. Concord. Art. XII. Sect. IV. S. Ja wieder Calixtum, Horneium, Dreierum, wird von CALOVIO in seiner Synopsi Controversiarum posteriorum p. 632. seqq. scharff vertheidiget: quod etiam virtutes interiores, imo bonum propositum bonis operibus proprie loquendo, & ex phrasi Spiritus S. accenseri debent. - Es haben auch CHEMNITIVS in Examine C. T. Part. I. pag. 155. und aus demselben Spenerus in der Evangelischen Glaubens-Gerechtigkeit pag. 733. seq. Waltherus de iustit. in haer. S. 14. und mehrere deutlich gezeiget, wie in dem Verstande, um dadurch nur die Ordnung, welche GOTT brauchet, wann er will den Menschen zur Rechtfertigung führen, ohne Absicht auf einige Würdigkeit und Verdienst anzudeuten, solche Praeparationes oder Vorbereitungen zu der Rechtfertigung nicht zu verwerffen, auch dieserwegen denen Päbstlern kein Streit zu erregen. Sind nun bei dem Glauben, wenn er gerecht macht, keine aeufferliche gute Wercke, und zwar notwendig verhanden; so sehe ich doch nicht, wie dergleichen innere und von dem Geist Gottes in der Seelen erweckte Regungen und Bewegungen alsdann gantzlich davon abzusondern; welche nemlich, soll der Glaube rechter Art, und nicht todt und erdichtet seyn, zu dessen unzertrennlichen Eigenschafft als ein necessarium requisitum und adiunctum, oder connexum inseparabile, iedoch ohne einzigen Einflus in die Rechtfertigung selbst, ohnstreitig gehören, pag. 144. seq. tra-

Et act,

*Statu, quem vir magnificus inscripsit: abgnoethigte Vertheidi-
gung und Rettung der Euangelischen und Lutherischen Wahrheit. Vi-
delis & pag. 147. 168. 180. 184. 239. ibidem.*

Ac de impletionem quidem legis ita Patriarcha egit,
vt, quum ad perfectionem hominibus, qui Christo nomen
dedere, contendendum esse censeret, non vrgeat legis im-
pletionem perfectam, alioqui non adiecisset *τὸ pro viribus &
quantum fieri possit*. Neque vero romanenses inter atque pro-
testantes disceptatur, vtrum acceptis gratiae viribus lex
impleri queat; verum de eo, an perfecte impleri possit.
Iam dudum MART. CHEMNITIVS monuit; remouen-
das esse calumnias, vt status quaestionis recte constituatur
*Non enim docemus, impletionem legis ita esse impossibilem, vt, qui per
spiritum renouationis renati sunt, nec possint nec debeant in hac vita
inchoare obedientiam legis. quaestio est, an scilicet PERFECTA IM-
PLETIONE legi divinae plene & cumulate ita satisfaciant, vt lex
diuina non habeat, quod in illis bonis renatorum operibus in hac vita
accusare & damnare possit, si DEUS in iudicium cum ipsis, sine
venia & remissione, intrare vellet, examine C. T. de bonis Oper.
quaest.* Hinc praeclare BUDDEUS, magnus Magni CHEM-
NITII aestimator, docuit: in regenitis non minus DEI
beneficium esse, quod eos regenerauit, quam quod eos
creauit. Regenerauit enim eos hunc ipsum in finem, vt nouis gratiae
viribus instructi, legem DEI seruare possint, institutionibus theol. mo-
ral. Part. II, cap. II. §. IX. * Quocirca falluntur turpiter etiam

H Ie-

• In eandem penitus abeunt sententiam pii Confessores, ita enim, *hic obli-
uunt aduersarii; Si vis in vitam ingredi, serua mandata. Item; Facto-
res legis iustificabuntur & alia multa similia de lege, & operibus, ad quae,
prius quam respondemus, dicendum est, quid nos de dilectione, & imple-
tione legis sentiamus. Scriptum est apud Prophetam: dabo legem meam in
corda eorum & Rom. III, ait Paulus: legem stabiliri, non aboleri per filem.*
Hae sententiae & similes testantur, quod oporteat legem in nobis in-
choari, & magis magisque fieri - - Postquam fide iustificati & rena-
ti sumus, incipimus DEUM timere, diligere, petere, & expectare ab
eo auxilium, grates agere & praedicare, & obedire in afflictionibus,
Incipimus & diligere proximos, quia corda habent spirituales motus,
Profitemur igitur, quod necesse sit inchoari in nobis, & subiinde magis
ma-

Iesuitae Thorunienſes, qui, vt acta tumultus, ab iisdem nuper excitati, ostendunt, temere criminabantur Lutheranos *ſolam fidem crepare* & adſerere, legem diuinam impleri non poſſe. Faliſſimum enim id commentum eſſe, vel ex hiſce allatis liquet & libri eccleſiae noſtrae ſymbolici fidei dignitatem, pariterque uſum legis genuinum inuictis argumentis adſeruerunt. Quam in rem multa adducit documenta Vir, quum ob merita ſua in eccleſiam, tum propter aetatem maxime venerabilis, *JOACH. JUST. BREITHAUPT*, in tractatione theologica de perfectione partium, item celeberrimus *D. JOANN. CASPAR HAERUNGIUS*, edito libello: *die ubralte Lehre der Wittenberger, und anderer GOTTES Gelehrten, daſs ein Wiedergebobrner GOTTES Gebote halten koenne, Vitembergae, 1729.* *

Quod ad expiationem peccatorum, vel ſatisfactionem adinet, uſitatum erat in veteri eccleſia, vt illis, qui in crimina grauiora prolapſi erant, praeſtationes quaedam mo-

magisque fieri legem. In apoloq. A. C. pag. 83. ſeqq. vnde & profluxiſſe videntur, quae *URBANUS REGIUS* olim prodidit, quod *Chriſtus meruerit nobis Spiritum ſanctum - - per quem incipimus in nobis etiam iugem implere, tr. cit. pag. in 83. ſeq.*

- * Revocata eſt iterum in controverſiam doctrina haec de legis diuina obſervatione, & quidem occasione ſermonis ſacri, quem pro roſtris in eam materiam dixerat celeberrimus *D. HAERUNGIUS*. Namque *WERN. S. DORFIVS* ſ. *μ.* illico duas ei conciones oppoſuit, agentes de reprobis hypocritis; ac de vita coeleſti fidelium in terris inſcribuntur autem: *Von verwerffenen Heuchler und von goetlichem Leben in dieſer Welt*, in praefatione quidem videri voluit auctor, ſermones iſtos in alios homines factioſos, qui diuinae legis impletionem nimis vrgerent, ſe inſtituiſſe. Sed vero, ſi fidem meretur ſcriptum illud: *Kurtze und zur Erleuterung dienende Anmerckungen, ueber eine vom H. D. Gotlich Wernsdorfen 2 or 2. Wien von ihm neulich heraus gegebenen Predigten geſetzte Vorrede* vix quemquam alium, quam *D. HAERUNGIUM* illae feriebant conciones; quippe qui paulo antea ei uſmodi publice materiam tractauerat. Itaque neceſſitate coactum, collectionem iſthanc teſtimoniorum edidiſſe *D. Haerungium*, in proclui eſt colligere. Caeterum quae in *BVDDEO-WALCHIANA introductione ad controverſias* ea de re memorantur, non poterunt non mouere lectori admirationem, videſis *tem. II, pag. 1021, ſeqq.*

molestae, dum publicam poenitentiam subibant, imponerentur iis, qui fidem Christianam abnegauerant, aut idolis sacra fecerant, aut eiusmodi quid admiserant, standum erat in certo quodam loco, & ab eo quidem, in quo coetus fidelium fuit, aliquantum seiuncto; tum alia poenitentiae signa, vel cibo, potu; vel vestitu, gestibus, gemitu, lamentis, aliaque ratione edebant, vt ex *TERTULLIANI* libro de poenitentia, *EUSEBIO*, histor. eccles. Lib. V. cap. XXVIII. aliisque constat, quas quidem castigationes publicas Graeci ἐπιτίμια & τιμωρίας, hoc est, multas poenas vocabant; Latini autem satisfactiones, non eo quidem sensu, ac si Deo hac ratione satisfaceret, sed tantum ecclesiae, quemadmodum ipse *AUGUSTINUS* hoc luculenter explicat, in *enchiridio ad Laurentium*, cap. LXV.

Verum haec loquendi ratio palliandis tegendisque erroribus, qui deinceps in ecclesia Romana irrepserunt, inferuire debuit. etenim, cum olim castigationes, ex disciplina ecclesiastica impositae, satisfactionum nomine venirent, temporis successu facile error inualuit, posse ea ratione homines aliquid praestare, quo Deo ipsi satisfiat. dein ipsam quoque poenitentiam in eiusmodi satisfactionibus constituerunt. Eoque facilius error iste in romana ecclesia obtinuit, quod vox latina poenitentia, qua μετανοίαν vulgatus interpretes exprimere volebat, in eam imperitos inducere opinionem possit, quasi poenitentia in poenae cuiusdam consisteret per solutione. Cui pravae opinioni maiores nostri se omnino opposuerunt, errorem scholasticorum fortiter refellentes, maxime in *apologia A.C. pag. 122. seqq.* igitur, dum Tubingenses idem heic, Graecos, quod Romanenses fingunt, statuere existimant, nihil mirandum est, eos vel ad leuem expiationis mentionem, quam iniecerat Patriarcha, velut ad tonitos stupuisse, eamque, quum ad normam symbolorum explicare debuissent, reiecissee penitus, & tamquam erroneam fuisse detestatos. Verum enim vero verba Patriarchae, quae ad §. X. adtulimus diligentius expensa, tantum abest, vt errori Romanensium adstipulentur, vt eum potius eneruent, detestentur, ac prorsus iugulent.

H 2

Quae,

Quae, sicum verbis apologiae, dicto loco, conferantur, mox a linea quarta decima, maxime inter se deprehenduntur congruere. quid enim aliud Patriarcha innuit, quam quod confessores nostri voluere quum aiunt. *Nos dicimus, quod poenitentiam, hoc est, conuersionem, seu regenerationem, boni fructus, bona opera in omni vita sequi debeant. Nec potest esse vera conuersio, aut vera contritio, ubi non sequuntur mortificationes carnis, & boni fructus. Veri terrores, veri dolores animi, non patiuntur corpus indulgere voluptatibus, & vera fides non est ingrata Deo, nec contemnit mandata Dei. Denique nulla est interior poenitentia, nisi foris pariat etiam castigationes carnis.* atque ita etiam *JO. CONRADUS DANHAWERUS* docet peccata infirmitatis eluenda esse iugi poenitentia, deprecationis, mundationis, correctionis admissae gymnasia commitata, theologiae conscientiarum Tomo II. pag. m. F. 238. nihil prorsus in hoc capite errare Graecos, aliis quoque obseruatum est. Neque enim *FRIDERICUS SPANHEMIUS*, qui caeteroquin controuersias cum Graecis diligenter recensuit, huius quidquam meminit, quin potius ingenue fatetur, quod, quae illi quandoque tradunt, atque in iis *JEREMIAS PATRIARCHA*, in actis cum *Witenbergensibus*, de viribus *Lib. Arbitrii ad electionem boni*, quod gratia perficiat; deue operum nostrorum dignitate, quae adtribat gratiam; non haec certe alio spectent, ex additis Graecorum declarationibus, quam ut negent libertatem Arbitrii euertere *DEI* gratia, utque necessitatem bonorum operum adstruant, fidemque *δ. α τ ω ν α γ α θ ω ν ε ρ γ ω ν μ α ρ τ υ ρ η μ ε ν η ν*, in elencho controuersiarum, pag. 488. edit. *Basil.* idemque porro sua epicrisi confirmat *CASPAR NEUMANNUS*, theologus quondam *Vratislaviensis* multo celeberrimus, ita enim de iis iudicat: *Videri illos in articulis fidei principalioribus fundamentaliter non errare. si modo commodas eorum interpretationes ubique admiseris. Ritus tamen eorum in multis non sunt probandi; & sorte id etiam corrigent, si meliori informatione frui ipsi liceret, in Trutina religionum, Par II. cap. I. pag. 114.*

Haec autem, quae obseruauimus hactenus, non eo proferuntur, ut cuiquam aegre faciamus; tantum vero abest, ut piis illorum manibus, qui homines graecos de nostra religione melius informare conabantur, illudamus.

mini-

minimum enim in fati Conf. Augustanæ recensendis, dissimulandum non erat, eos, si hæc fidei dogmata ex aliis libris ecclesiae symbolicis explanassent, plurima utique evituros fuisse, quæ graeci in nostra confessione non poterant non in dubium vocare.

§. XIII.

Fuisse quosdam æquiores in A. C. reformatæ ecclesiae doctores, quam in *apologiam* eius, aut, quæ eidem adnexa est, *Formulum Concordiæ*, stricte sic dictam, scripta eorum passim ostendunt. placet autem trigam ex his, sed præcipuos tantum, atque ætate distinctos ad ius vocare, uti pro testimonio dicant. Certe CALVINUS ipse, cui JOSEPHUS SCALIGER post apostolorum tempora parem neminem extitisse dixerat, de A. C. mitius subinde videtur sensisse. inter alia enim, ego, inquit, *siquis alius, veram & sinceram confessionem expeto quam modo Deus ipse suo verbo sanciat, nec vero A. C. repudio, cui pridem volens ac libens subscripsi, sicuti eam auctor ipse interpretatus est, in epist. quadam pag. 182. edit. Genevens. quæ prodiit a. 1576. verum progressu temporis multo durior, atque longe diuersam ab his pronunciauit de ea sententiam. Mox enim facem Lutheranorum furiae ad excitandum incendium, quo conflagret tota Gallia, illam adpellit; mox breuem & obscuram, & maximi momenti capitibus mutilam criminatur. Cur vero furiae facem nominaverit, non alias ei fuisse causas, quam quod per hanc a sociis eius se exclusum videret, verisimillimum est. breuem ac mutilam obiicit, quasi parum memor eorum, quæ in epilogo A. C. extant. Enimvero fatentur ipsi me pii confessores nostri, eos esse præcipuos articulos, qui videntur habere controversiam, pag. 45. obscuritates dum arguit A. C. loquitur contra solem. Neque, enim tam obscura est, quin quaerendo inuestigari possit. Quid, quod cum prælecta esset confessio, Caesare ipso, ad duas horas integras attente auscultante, Episcopus Augustanus paullo post in privato Colloquio in hæc verba erupisse feratur: illa quæ recitata sunt, vera sunt, sunt pura pura veritas, quam nos inspicari non possumus.*

Cuius

Cuiusmodi exempla videre est apud *MYLIUM* in *epist. dedicat. explicatioui A. C. praemissa*; & *COELESTINUM* historia Comitiorum Augustanorum, tom. III. & vero, ita perspicua est Confessio nostra, vt eam infirmare nulla hominum ingenia potuerint, verum ex *CALVINO* non aeque heic facile, quam ex hoste veritatem elicueris. Neque acquior in A. C. erat, *JOANNES COCCEIUS*, caeteroquin diligens scripturarum indagator; namque, dum hosce, qui ei addicti sunt, subinde perstringit, eam ipsam haud leuiter reprehendit; *fac, ea confessione*, inquit, *meram veritatem contineri, attamen hominum dispositio est.* Nonne satis erat verbum Dei legem religionis dici? *Quid pecco, si A. C. non intelligo, aut ignoro; si cum fratribus in vno loco verbum Dei teneo, vt vnicum & solidum ac perfectum Dei testimonium; si Iesum Christum confiteor, fundamentum teneo, legem foederis habeo, quae inde didici, modeste demonstro, nullam veritatem abnego; aliud fundamentum propriae opinionis non pono? At verbum Dei ab indocilibus torquetur 2 Pet. III, 16. hoc si in verbo Dei euenit, in confessione non eueniet? Atqui etiamnum de Confessione litigatur, qui melius confessionem adsequantur? ex mente eorum, qui scripserunt & obtulerunt, iudicandum dices. Verum nec sic concordia est. Philippus enim scripsit & declarauit. Cuius sententia non omnibus placuit, qui obtulerunt. Neque conuenit, meam interpretationem ac sententiam alienae conscientiae legem facere, & mea voba adprobanda praescribere. Docendum est, quod dicimus, non imperandum. Sola verba Christi & praecepta imperanda sunt x. τ. λ. 00. tom. II. ad cap. VIII. Cantici Canticorum 8. 446. paullo ante vero prorsus improbauit consilium Protestantium, quasi plus aeque gratiae Pontificiorum tributum esset, quod pax ad A. C. ita adstricta sit, vt, qui ei per omnia non subscriberent, pacem non haberent religioni concessam. Verum, si tempus resque fratrum euangelicorum, quo illae quidem loco tum fuerint, expendimus penitius, vtique graues iis fuisse causas, quamobrem pacem ea cum conditione acceptarint, deprehendemus. Enim vero, praeter aduersariorum calumnias, easque atrocissimas, quae nos lacebant, vti ad *J. I. & II. huius Capituli* ob-*

obseruauimus, domestica etiam mala exagitabant ecclesi-
 am. Iis itaque depellendis vt consuleretur, mox Suoba-
 censi conuentu, qui proxime Augustana praecedebat co-
 mitia, XVII. articuli, de quibus antea dictum, a statibus e-
 uangelicis fuere propositi; atque ea quidem cum condi-
 tione, vt, qui eos non admitterent, a foedere eorum peni-
 tus excluderentur. Quae autem *COCCEIUS* in A.C. ta-
 xat, ea ita sunt comparata, vt cum his, quae viri quidam,
 ecclesiae nostrae domestici, in eam grauius dixerint, pror-
 sus conspirent. Igitur ad haec eidem, quum de istorum
 querelis, aut potius criminationibus agemus, quod quidem
 capite sequenti exsequi constitutum est, non minus, quam
 pro re nata, respondebitur. Interim, heic ei oppido *JACO-
 BUM BASNAGIUM*, itidem ecclesiae reformatae theolo-
 gum, magis ex aequo & bono iudicantem de A. C. opponi-
 mus, fatetur enim ingenue, inter omnes recentiores fidei
 confessiones maxime solennem esse Augustanam; quippe
 quae prima prodiit, subjiciens *neque quidquam mirandum,*
quod non melius mox sub initium, quam ei adornandae manus impone-
rentur, digesta fuerit. *Conscripta illa est in summa omnium rerum*
conuersione. sine libris, sine auxilio & tempore, quod necessario ad ex-
pendendum ea, quae proferenda erant, requirebatur. *Et vero, qui*
in ea adornanda laborarunt, fuerunt homines nati eductique in sinu
papismi, quique de tenebris exierant, tum primum nacti visum, quasi
ille coecus, quem Christus praeter naturae vim, ac plane diuinitus sa-
nauit. *Itaque mirum nemini deberet videri quod non omnia statim*
mysteria perfecte satis distinguere potuerint, quippe quae natura pro-
funda sunt & lumini nostro imperuia. nihilo tamen minus ex Melden-
sium EPISCOPI obiectionibus, Bossuetum innuit, facile colligas,
Augustanam Confessionem specimen esse, aut si mauis, opus multo per-
fectius, quam quod potuisset expectari. *Tam religiose de A. C.*
*iudicauit BASNAGIUS * quamquam nec plures desint, qui*
aeque!

* Initio quidem videtur contemnere, quod alii itidem faciunt, confessionem
 A. in summa omnium rerum perturbatione adornatam esse, quin eti-
 am magna festinatione & quaeialia eiusdem commatis sunt; interim,
 dum

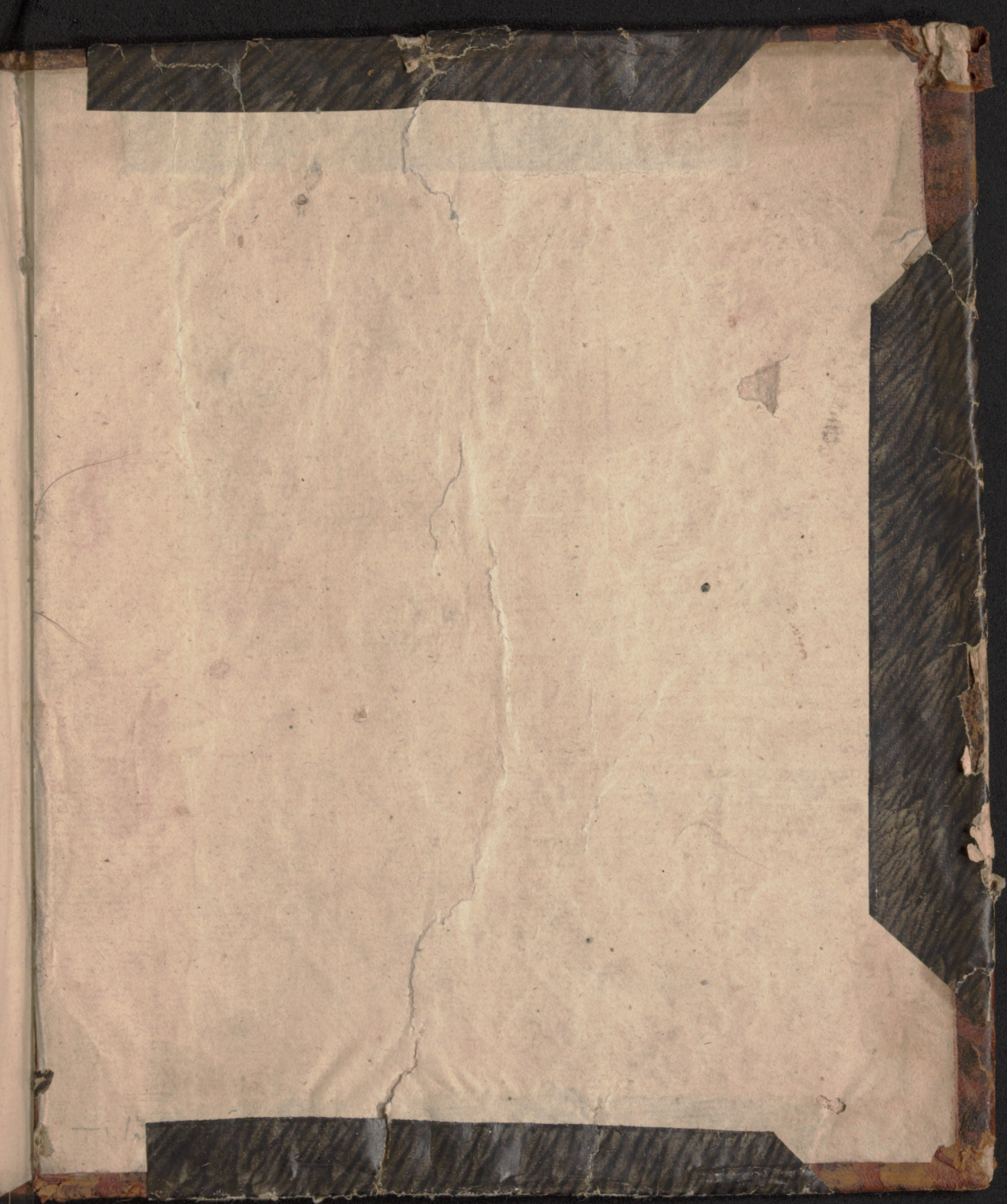
aeque sine odio, sine inuidia fateantur, quod res est. **
 Verum cum alii viri clarissimi nobis heic suaue fecerint oti-
 um, in his desinendum erat, & ad postremam instituti no-
 stri partem, quae sola etiam disserturo suffecisse videri po-
 terat, properandum.

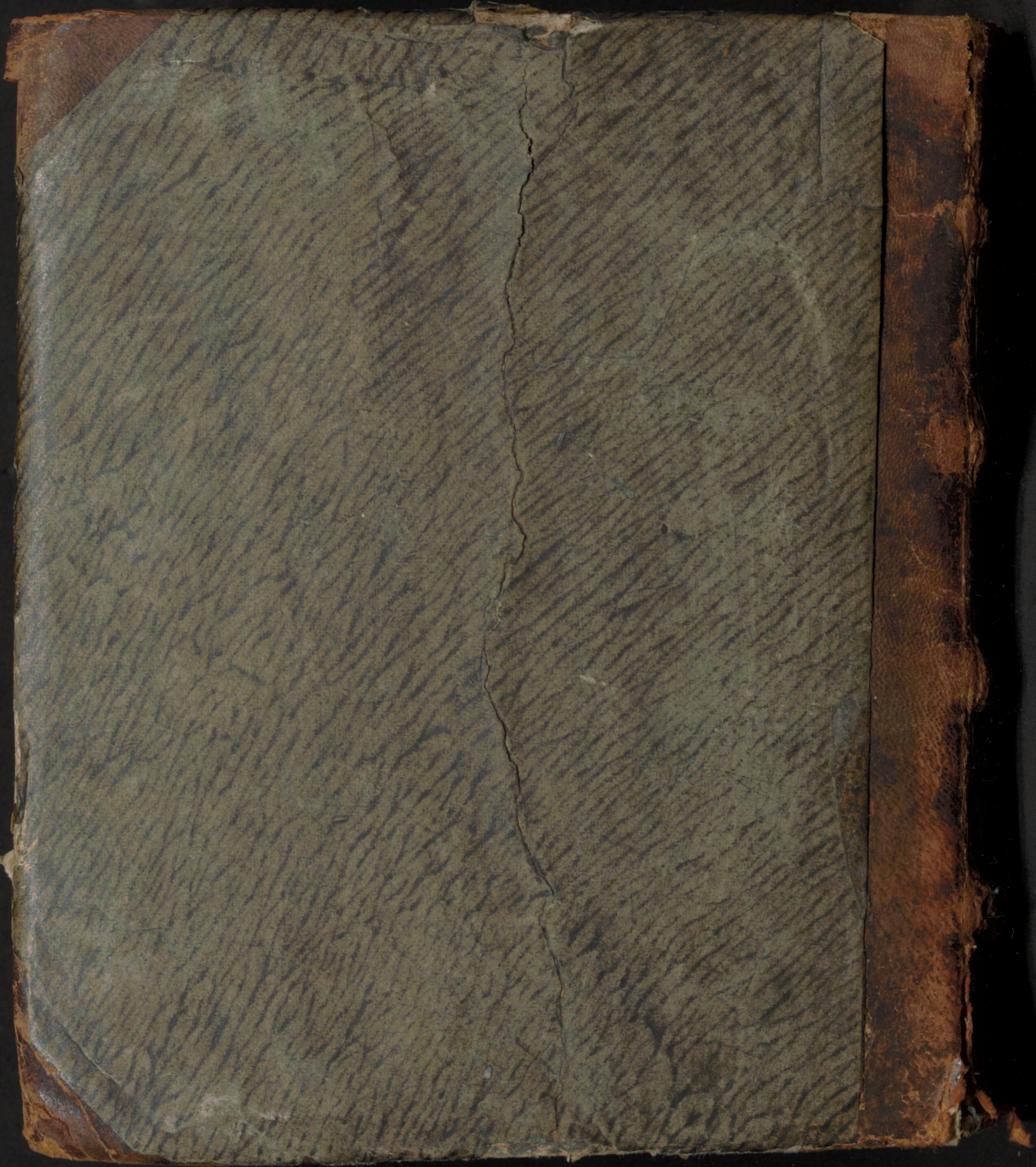
Exercit.

dum ad vindicationem eius sese accingit, fatetur ingenue, *que c'étoit un coup d'essai, & non plusôt un ouvrage beaucoup plus parfait, qu'on s'auoit dû l'attendre.* Quod autem verba *BASNAGII* interpretati simus, factum est, non quadam *πολυλωττίας* ostentatione sed quia utitur lingua non omnibus aeque litterarum cultoribus intellecta. Caeterum, cui volupe fuerit ipsum loquentem audire, adeat eius insigne opus: *Histoire de l'Eglise* inscriptum, tom. II, livr. XXVI, Ch. II, pag. 1512, seq. edit. Roterod. 1699 ac, ne quod dubium ex verbis eius citatis lectori oriatur, omnino confer. quae ad §. I. & II. istius capituli dicta sunt. Qui enim historiam ipsam & rerum gestarum ordinem memoria tenet non poterit non eiusmodi commenta aduersariorum, quibus A. Confessio contra ius fasque, & omnem rei gestae fidem cumulatur, & ridere, & detestari.

** De vario subinde ob rationes politicas reformatorem in Aug. Confessione animo, nuper admodum egit, quem antea laudavimus, D. PHILIPP. FRIDERICUS HANE, in commentatione academica & CHRISTIAN. AUGUSTUS SALIGIUS, V. C. in historia A. C. passim.

rens, quod ista utriusque rei *ισοσταθμια*
 meritis commendabilis, facile colligimus e
 illo, quo Deus ipsos dignatus est, com
 In hoc enim, per crebriorem *θεοφωτιαν* illu
 major efflorescebat erga Deum *fides*, quo
 istius familiaritatis gratia. Ab ista autem
 m una cum sanctimonia, qualem justum *fi*
 cium requirit, abfuisse, satis cognita & ab
 comprobata ipsorum integritas ut suspi
 bis haud permittit. Qui istius elogii, quo
ה' את ה' ר' אהרן *ro ambulare cum seu coram*
ur Gen. V, 22, 24. c. VI, 9. c. XVII, 1. em
 mediocriter tantum perspicit, is sane
fidelitatem tam arcte deprehendit jun
 hil & arctius & aptius cohæreere possit.

a prophetica unum tantum atque alterum
 ducturus commendo meditationem in au
 davidis Ps. II, II. *Exultate cum tremore, freuet*
tern: & istud Jesaiæ, seu apud ipsum ipsius
 XLV, 24. *Omnis lingua jurabit, dicens, in Fe*
re justitiam & robur.

id *exultationem* est evangelica, *fidem*, seu *fi*
 e filiorum est erga Deum, & quæ redem
 erga redemptorem Messiam, accendens &
 ista vero ut in justo ac demisso sese officio
 eidem adjungitur *tremor*, quem regia re
 najestas iis, qui paupertatis suæ spiritualis
 igitatis sensu premuntur, incutit; at ita
 s, ut, pro adjuncto gaudii spiritualis privi
 um non deiciat, sed tantum ad demissam
fide-

